

Agnieszka
Góra-Błaszczkowska

Jawność postępowania według art. 6 EKPC i jej stosowanie przez sądy polskie. Uwagi na tle najnowszych zmian w kodeksie postępowania cywilnego

[Public Proceeding Pursuant to Art. 6 ECHR and Its Application by Polish Courts. Comments on the recent amendments to the Code of Civil Procedure]

Abstract

The subject of the research is the principle of public hearing guaranteed in Article 6 of the ECHR, Article 45 of the Polish Constitution and Article 9 of the Code of Civil Procedure. The author asks whether the current Code of Civil Procedure, shaped by the amendment of July 4, 2019, fully respects this principle. The number of exceptions to it allows for doubts as to whether we can still speak of public hearing as a principle of civil procedure, or whether it coexists with secret classification. The right to a “public hearing” under Art. 6(1) entails an entitlement to an “oral hearing” unless there are exceptional circumstances that justify dispensing with such a hearing. The analysis of the provisions made it possible to formulate a thesis that nowadays public hearing coexists with secret proceedings, but it results from the necessity to ensure fast proceedings and the right to obtain a judgment within a reasonable time.

Keywords: civil procedure, Code of Civil Procedure, procedural principles, fair trial, public, European Convention on Human Rights.

Jawność postępowania sądowego, w szczególności cywilnego, od wieków była uznawana za jego zasadę; jest zagwarantowana w wielu aktach prawa międzynarodowego, europejskiego i polskiego. Obecny kształt postępowania cywilnego w Polsce pozwala na postawienie tezy, że zawiera ono coraz więcej odstępstw od niej, przez co jest ono w coraz mniejszym stopniu jawne. Celem niniejszej wypowiedzi jest odpowiedź na pytanie, czy kodeks postępowania cywilnego w aktualnym kształcie należycie respek-

tuje tę zasadę i czy jest zgodny z art. 6 EKPC¹. Autorka postara się również odpowiedzieć na pytanie, czy w ogóle możemy jeszcze mówić o obowiązywaniu zasady jawności, czy też jawność współhistnieje i jest zrównoważona przez niejawnosć postępowania cywilnego.

Zasada jawności w ujęciu EKPC

Zasada jawności postępowania jest przewidziana w art. 6 EKPC jako przesłanka rzetelności postępowania (*fair trial*). Przepis ten w ustępie 1 zd. 2 stanowi, że postępowanie przed sądem jest jawne, jednak prasa i publiczność mogą być wyłączone z całości lub części rozprawy sądowej ze względów obyczajowych, z uwagi na porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w społeczeństwie demokratycznym, gdy wymaga tego dobro małoletnich lub gdy służy to ochronie życia prywatnego stron albo też w okolicznościach szczególnych, w granicach uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczne, kiedy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom wymiaru sprawiedliwości.

W bardzo bogatym, wypracowanym na tle tego przepisu orzecznictwie Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej: ETPC, Trybunał) podkreśla, że jeżeli mamy do czynienia z jednoinstancyjnym postępowaniem, prawo do jawnego rozpoznania sprawy oznacza „ustne postępowanie”, chyba że wyjątkowe okoliczności pozwalają na rezygnację z ustności². ETPC dodaje jednak, że jeśli postępowanie toczy się przed sądami dwóch instancji, co najmniej jedna instancja powinna być publiczna³.

Publiczny charakter postępowania chroni strony procesowe przed wymierzaniem sprawiedliwości w tajemnicy, bez publicznej kontroli; jest to również jeden ze sposobów utrzymania zaufania do sądów. Czyniąc wymiar sprawiedliwości transparentnym, wysłuchanie publiczne przyczynia się do osiągnięcia celu art. 6 ust. 1, jakim jest rzetelny proces, którego gwarancja jest jedną z podstawowych zasad każdego demokratycznego społeczeństwa w rozumieniu Konwencji⁴.

¹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4 listopada 1950 r. (Dz.U. 1993 nr 61, poz. 284, dalej: EKPC).

² Selmani and Others v. the former Yugoslav Republic of Macedonia, 2017, § 37-39, Göç v. Turkey no. 36590/97, § 47, ECHR 2002-V. To samo podkreślono w sprawie Mirovni Institut v. Slovenia, 2018.

³ Tak w sprawie Salomonsson v. Sweden, no. 38978/97, § 36, 12 listopada 2002.

⁴ Sprawy Mehmet Emin Şimşek v. Turkey, no. 5488/05, § 28, 28 February 2012, and Szücs v. Austria, 24 November 1997, § 42, Reports of Judgments and Decisions 1997-VII.

Wyjątkowy charakter okoliczności, które mogą uzasadniać rezygnację z rozprawy w postępowaniu dotyczącym prawa cywilnego, sprowadza się w istocie do natury zagadnień, rozstrzyganych przez właściwy sąd krajowy, a nie częstotliwości takich sytuacji⁵. Nie oznacza to, że odmowa przeprowadzenia rozprawy może być uzasadniona tylko w nielicznych przypadkach⁶. ETPC dopuścił wyjątkowe okoliczności w sprawach, w których postępowanie dotyczyło wyłącznie kwestii prawnych lub wysoce technicznych⁷. Trybunał zakłada, że w pewnych postępowaniach rozprawa ustna może nie być wymagana, na przykład gdy nie ma wątpliwości co do wiarygodności dowodów i faktów, które wymagają rozprawy, a sądy mogą sprawiedliwie i racjonalnie rozstrzygnąć sprawę na podstawie oświadczeń stron i innych dowodów pisemnych⁸.

ETPC uważa jawność za podstawową zasadę rzetelnego procesu. Rzetelność i jawność procesu sądowego należy zagwarantować przez udział publiczności, proces nie może odbywać się w odosobnieniu, gdzie nieuczciwość wobec oskarżonego lub skarżącego nie zostanie dostrzeżona. Jawność nie jest wymagana w instancji odwoławczej, gdzie rozważane są tylko pytania prawne, a nie fakty. Ponadto brak jawności może wynikać z niebudzącego wątpliwości zrzeczenia się jawności przez obie strony procesu.

ETPC przywołuje często słynne powiedzenie: „Justice has not only to be done, it has to be seen, to be done” (Sprawiedliwość musi być nie tylko wymierzana, ale też musi być widzialna przy wymierzaniu). Powiedzenie to określa równocześnie pochodzenie i znaczenie gwarancji jawności postępowania sądowego. Zostało ono sformułowane przez Lorda Hewarta, powołane w sprawie *The King v. Sussex Justices* z roku 1924⁹. Od tego czasu jest w krajach anglosaskich (a także w Indiach) traktowane jako miara i przesłanka oceny bezstronności sędziego, jawności rozprawy i sprawiedliwości postępowania¹⁰.

A. Goodman¹¹ zwraca uwagę na fakt, że sądy pierwszej instancji mają za zwyczaj większą możliwość prawidłowej oceny postępowania dowodowe-

⁵ Patrz *Madaus v. Germany*, no. 44164/14, § 23, 9 czerwca 2016, *Jussila v. Finland* [GC], no. 73053/01, § 42, ECHR 2006-XIV.

⁶ Sprawa *Miller v. Sweden*, no. 55853/00, § 29, 8 lutego 2005.

⁷ Patrz *Schuler-Zraggen v. Switzerland*, 24 czerwca 1993, § 58; *Varela Assalino v. Portugal* (dec.), no. 64336/01, 25 kwietnia 2002; *Speil v. Austria* (dec.), no. 42057/98, 5 września 2002.

⁸ Patrz sprawa *Döry v. Sweden*, no. 28394/95, § 37, 12 listopada 2002.

⁹ https://www.iclr.co.uk/wp-content/uploads/media/vote/1915-1945/McCarthy_kb1924-1-256.pdf [dostęp: 23 lutego 2022], s. 259.

¹⁰ Szczegółowo na ten temat np. Anne Richardson Oakes, Haydn Davies, *Justice must seen to be done: a contextual reappraisal*, dostępny m.in. na stronie <https://www.adelaide.edu.au/press/journals/law-review/issues/37-2/alr-37-2-ch06-oakes-davies.pdf>; patrz zwłaszcza powołana przez tych autorów literatura przedmiotu.

¹¹ *How judges decide cases: reading, writing and analysing judgements*, 2009, s. 20.

go oraz poszczególnych dowodów, gdyż osobiście przesłuchują świadków, obserwują ich zachowanie, sposób wypowiedzania się, a nie tylko analizują słowa, wypowiedzane przez świadków¹².

Należy zaznaczyć, że jawność gwarantowana jest też w art. 10 Powszechnej deklaracji praw człowieka¹³. Stanowi on, że każdy człowiek ma na warunkach całkowitej równości prawo, aby przy rozstrzyganiu o jego prawach i zobowiązaniach lub o zasadności wysuwanego przeciw niemu oskarżenia o popełnienie przestępstwa być słuchanym sprawiedliwie i publicznie przez niezależny i bezstronny sąd.

Konieczne jest też przywołanie przepisu art. 14 ust. 1 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych¹⁴. Przewiduje on, że wszyscy ludzie są równi przed sądami i trybunałami. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy przez właściwy, niezależny i bezstronny sąd, ustanowiony przez ustawę, przy orzekaniu o zasadności oskarżenia przeciw niemu w sprawach karnych bądź co do jego praw i obowiązków w sprawach cywilnych. Prasa i publiczność mogą być wykluczone z całości lub części rozprawy sądowej ze względu na moralność, porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w demokratycznym społeczeństwie albo jeżeli interes życia prywatnego stron tego wymaga, albo – w stopniu, w jakim sąd uzna to za bezwzględnie konieczne – w szczególnych okolicznościach, kiedy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom sprawiedliwości; jednakże każde orzeczenie sądu wydane w jakiegokolwiek sprawie karnej lub cywilnej będzie publicznie ogłoszone, z wyjątkiem przypadków, gdy wymaga tego interes młodocianych lub gdy sprawa dotyczy sporów małżeńskich albo opieki nad dziećmi.

Jawność postępowania w art. 45 Konstytucji RP

Przepis art. 45 Konstytucji RP jest niemal powtórzeniem treści art. 6 EKPC. Zgodnie z jego ust. 1 każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. W myśl ust. 2 wyłączenie jawności rozprawy może nastąpić ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa

¹² „A fair trial is a trial that is understood to be fair. However verdicts are reached, it is important that all parties to a trial – and, most especially, the general public – view the trial as a fair process” [w:] T. Brooks (ed.), *The Right to a Fair Trial*, 2009, ss. XI–XII; *justice must be done within the process of reaching the verdict*, Ho Hock Lai, *A Philosophy of Evidence Law*, Oxford 2008, s. 84.

¹³ Przyjęta przez Zgromadzenie ONZ 10 grudnia 1948 r.

¹⁴ Otwarty do podpisu w Nowym Jorku 16 grudnia 1966 r., Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 167.

i porządek publiczny oraz ze względu na ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny. Wyrok ogłaszany jest publicznie.

Jak trafnie zauważa M. Mączyński¹⁵, brak jawności postępowania sądowego, prowadzący do braku zaufania społecznego dla sądów, powodować może naruszenie kolejnego (obok prawa do publicznego sądu) aspektu zasady państwa prawnego – art. 2 Konstytucji RP. Publiczny charakter rozprawy sądowej leży zarówno w interesie jednostki, której sprawa jest rozpatrywana, jak i w interesie całego społeczeństwa. Zasada jawności umacnia zasadę niezawisłości sędziowskiej, będąc gwarantem bezstronności sędziego. Stanowi jedną z najważniejszych gwarancji praworządnego i rzetelnego postępowania sądowego w demokratycznym państwie prawnym.

Rozwinięciem tych gwarancji jest art. 42 § 2 i 3 u.s.p.¹⁶, na podstawie którego sądy rozpoznają i rozstrzygają sprawy w postępowaniu jawnym; rozpoznanie sprawy w postępowaniu niejawnym lub wyłączenie jawności postępowania jest zaś dopuszczane jedynie na podstawie ustaw.

Jawność w kodeksie postępowania cywilnego

Jawność jest zasadą ustanowioną w treści art. 9 § 1 k.p.c. Rozpoznawanie spraw odbywa się jawnie, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Strony i uczestnicy postępowania mają prawo przeglądać akta sprawy i otrzymywać odpisy, kopie lub wyciągi z tych akt. Treść protokołów i pism może być także udostępniana w postaci elektronicznej za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie sądowe (system teleinformatyczny) albo innego systemu teleinformatycznego służącego udostępnianiu tych protokołów lub pism. Ponadto – na podstawie § 2 – strony i uczestnicy postępowania mają prawo do otrzymania z akt sprawy zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku, chyba że protokół został sporządzony wyłącznie pisemnie. Przewodniczący wydaje z akt sprawy zapis dźwięku, jeżeli wydaniu zapisu obrazu i dźwięku sprzeciwia się ważny interes publiczny lub prywatny. Gdy natomiast posiedzenie odbyło się przy drzwiach zamkniętych, strony i uczestnicy postępowania mają prawo do otrzymania z akt sprawy jedynie zapisu dźwięku (§ 3).

Postępowanie jawne jest postępowaniem niebudzącym wątpliwości co do zasadności, rodzaju i przyczyn podejmowania konkretnych czynności. Jeżeli strona ma możliwość obecności na rozprawie, zapo-

¹⁵ M. Mączyński, *Ograniczenie prawa podmiotów gospodarczych do sądu*, PiP, 2000, z. 5, s. 66.

¹⁶ Prawo o ustroju sądów powszechnych z 27 lipca 2001 r., tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 2072.

znawania się na bieżąco z czynnościami w sprawie – ma realną możliwość realizacji swoich praw procesowych. Dzięki temu strona zyskuje również przeświadczenie, że dotyczące jej postępowanie jest zrozumiałe i sprawiedliwe. Przeprowadzona konsekwentnie zasada jawności oddziałuje nie tylko na sędziego, lecz również na psychikę uczestników postępowania, a pośrednio na pozostałych obywateli. Pozbawienie jawności postępowania przed sądem minimalizuje gwarancję prawa do sądu, rzetelności postępowania i równości stron.

W. Broniewicz¹⁷ uważa, że zasada jawności – zarówno w procesie karnym, jak i cywilnym – wiąże się jak najściślej z zasadą kontradyktoryjności, nie można jej jednak ujmować jako przejawu tej ostatniej. Jawność związana jest bowiem i z innymi zasadami procesowymi, przede wszystkim z zasadą ustności i bezpośredniości. Poszczególne zasady procesowe są ze sobą wzajemnie powiązane w sposób mniej lub więcej bezpośredni; jedne warunkują i stanowią gwarancję przeprowadzenia innych, wszystkie zaś składają się na całość, która decyduje o charakterze danego procesu.

E. Waškowski¹⁸ podkreśla, że publiczność rozprawy (jawność zewnętrzna) nie wypływa z innych zasad, nie jest nawet nieodłącznym elementem zasady jawności wobec stron, lecz tworzy zupełnie samoistną zasadę. Najważniejszym jej przejawem jest możliwość ogłaszania w prasie sprawozdań z przebiegu procesów. Publiczność ma ogromne znaczenie dla prawidłowego wymiaru sprawiedliwości, gdyż daje społeczeństwu możliwość kontrolowania działalności sędziów; publiczność wywiera dodatni wpływ również na strony, gdyż obawy przed opinią publiczną, wstyd przed znajomymi, powstrzymują od wytaczania nieuzasadnionych powództw, od kłamliwych oświadczeń, pieniactwa i kręactwa. Publiczność procesu może doprowadzić do ujawnienia się jako świadka osoby, która nawet przypadkowo dowiedziała się o procesie; publiczność sprzyja również rozwojowi nauki prawa; ma ona wielkie znaczenie dla działalności sądów, zabezpieczając porządek prawny – według paremii: „Sprawiedliwość jest tworem światła, nie ciemności”¹⁹. Zasada jawności wobec stron ma istotne znaczenie²⁰, a wyjątki od niej usprawiedliwione są wyłącznie koniecznością realizacji zasady szybkości i sprawności postępowania.

Zdaniem Ł. Piebiaka²¹ zarzuty niekonstytucyjności rozwiązań pozwalających na rozstrzyganie spraw cywilnych na posiedzeniu niejawnym

¹⁷ W. Broniewicz, *Jawność jako konstytucyjna zasada procesu cywilnego* Polski Ludowej, NP 1954, nr 5–6, ss. 84 i 85.

¹⁸ E. Waškowski, *Zasady procesu cywilnego*, „Rocznik Prawniczy Wileński”, Wilno 1930, s. 323 i nn.

¹⁹ E. Waškowski, *Zasady...*, op. cit., ss. 324 i 325.

²⁰ E. Waškowski, *Zasady...*, op. cit., s. 322 i 323.

²¹ B. Draniewicz, Ł. Piebiak, *Postępowania odrębne. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 168.

wydają się wynikać z błędnego utożsamiania zasady jawności z zasadą publiczności rozprawy, podczas gdy ww. zasadę konstytucyjną równie dobrze może realizować takie ukształtowanie przepisów, które pozwala stronom na zapoznanie się z argumentacją przeciwnika i zajęcie wobec niej w odpowiedniej formie (również pisemnej) i czasie własnego stanowiska²².

Jawność postępowania oznacza jawność wobec jego uczestników (jawność wewnętrzną) oraz jawność wobec osób postronnych, czyli publiczność postępowania (jawność zewnętrzną). Wyjątkami od omawianej zasady są:

- 1) posiedzenia niejawne;
- 2) tajność narady nad wyrokiem;
- 3) zakaz przebywania na sali sądowej osób niedorosłych i uzbrojonych;
- 4) uchylenie (ograniczenie) jawności rozprawy:
  - a) z mocy ustawy,
  - b) z mocy orzeczenia sądowego (wydanego z urzędu albo na wniosek).

Zasada jawności jest gwarancją bezstronności sędziego i prawidłowego wymiaru sprawiedliwości. Tylko rozprawa – charakteryzująca się możliwością przedstawiania przez strony swoich wniosków, twierdzeń i okoliczności faktycznych – odbywa się w warunkach zapewniających kontradyktoryjność, bezpośredniość, równość, koncentrację materiału procesowego, przez co najpełniej pozwala zrealizować zasadę wysłuchania²³. Dlatego też posiedzenia jawne, w tym wyznaczane na rozprawę, są regułą decyzyjną przewodniczącego. Właściwe przygotowanie rozprawy, jej przeprowadzenie (przebieg) i udokumentowanie w postaci protokołu pozwalają zrealizować prawo do sądu oraz zasadę wysłuchania²⁴.

Znaczenie zasady jawności

Zasada jawności postępowania sądowego poddaje pod kontrolę społeczną cały przebieg wymiaru sprawiedliwości, w szczególności jest środkiem kontroli sądu, stron, świadków i biegłych. Bez jawności postępowania nie może wytworzyć się w społeczeństwie prawdziwe zaufanie do sądów i sprawowanego przez nie wymiaru sprawiedliwości. Jawność kładzie tamę zwykaniu i popieraniu procesów nieuzasadnionych, przyczynia się do kształ-

²² Patrz też F. Kruszelnicki, *Zasady procesu cywilnego według polskiej procedury cywilnej*, „Głos Sądownictwa”, 1931, nr 9, s. 475; A. Kościółek, *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018.

²³ W. Siedlecki [w:] W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 63.

²⁴ P. Pogonowski, *Realizacja prawa do sądu w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005, s. 103.

cenia poczucia prawa w społeczeństwie²⁵. Możliwość kontroli przebiegu postępowania przez opinię publiczną najpełniej chroni przed łamaniem podstawowych zasad wymiaru sprawiedliwości. Jeżeli jawność *wewnętrzna* postępowania jest elementem rzetelności postępowania, to standard jawności *zewnętrznej* postępowania traktuje się jako jedną z podstawowych zasad społeczeństwa demokratycznego.

Jak trafnie zauważa M. Mączyński²⁶, zasada jawności umacnia zasadę niezawisłości sędziowskiej, będąc gwarantem bezstronności sędziego. Stanowi jedną z najważniejszych gwarancji praworządnego i rzetelnego postępowania sądowego w demokratycznym państwie prawnym. Dlatego tak trudno zgodzić się na sprawowanie władzy sądowniczej w sposób niejawnny.

Jawność ma na celu zapewnienie bezstronności sędziego, prawidłowości przebiegu postępowania, mobilizuje sąd do większej staranności i sumienności przy dokonywaniu czynności procesowych. Podkreśla się też jej wymiar społeczny²⁷. Ponadto jawny przebieg postępowania pełni rolę edukacyjną i wychowawczą, przyczynia się do zwiększenia zaufania społeczeństwa do wymiaru sprawiedliwości²⁸. Wszelkie przejawy jawności w postaci jawności posiedzeń sądowych, publicznego ogłaszania orzeczeń, możliwości przeglądania akt sprawy, możliwości uczestniczenia w określonych czynnościach organów procesowych i egzekucyjnych, możliwości otrzymywania odpisów dokumentów procesowych, możliwości uczestniczenia przez strony i prokuratora w rozprawie odbywającej się przy drzwiach zamkniętych, prawo stron i ich zastępców do przeglądania akt – stanowią jednocześnie najpełniejsze gwarancje realizacji zasady równości²⁹.

Kodeks postępowania cywilnego w pełni wprowadza zasadę jawności w stosunku do uczestników postępowania. Rolą sądu będzie umożliwienie stronie realizacji uprawnień przewidzianych w art. 9 k.p.c. poprzez np. doręczanie wszystkich odpisów pism, których zażąda strona, przy czym doręczenie to odbyć się musi oczywiście w takim terminie, by strona miała możliwość ustosunkowania się do ich treści. Strona decyduje w sposób samodzielny, który materiał dowodowy jest istotny dla rozstrzygnięcia sprawy i do którego chciałaby się ustosunkować, a sąd powinien jej to umożliwić. Jeżeli strona znajduje się w sytuacji uniemożliwiającej jej przyjazd do sądu celem zapoznania się z aktami sprawy, sąd powinien

²⁵ F. Kruszelnicki, *Zasady procesu cywilnego...*, op. cit., s. 476; tak samo W. Siedlecki [w:] W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne...*, s. 63.

²⁶ M. Mączyński, *Ograniczenie prawa...*, op. cit., s. 66.

²⁷ Wyrok TK z 2 października 2006, SK 34/06, OTK-A 2006/9/118.

²⁸ P. Rylski, T. Zembruński, *Rozpoznanie spraw cywilnych na posiedzeniu niejawnym*, PS, 2006, nr 6, s. 84.

²⁹ A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości w procesie cywilnym*, Warszawa 2008, s. 135.

ją pouczyć o możliwości złożenia wniosku o doręczenie jej odpisów czy wyciągów z akt. Jeszcze szerzej jawność przewidziana jest w postępowaniu nieprocesowym (art. 525 k.p.c.: dostępność akt dla uczestników oraz – za zezwoleniem przewodniczącego – dla każdego, kto potrzebę przejrzania dostatecznie usprawiedliwi), a najszerszej w postępowaniach rejestrowych: ustawodawca nie wprowadził żadnych ograniczeń w dostępie do ksiąg wieczystych czy rejestru zastawów. Każdy może się zapoznać z ich treścią poprzez system teleinformatyczny.

Naruszenie jawności poprzez odmowę udostępnienia akt jest uchybieniem procesowym, które powodować może nieważność postępowania. Naruszenie takie daje stronom uzasadnioną podstawę do złożenia wniosku o odroczenie rozprawy, wniosku o przywrócenie, przedłużenie lub ponowne wyznaczenie terminu – np. jeśli chodzi o termin do złożenia wniosku o sprostowanie lub uzupełnienie protokołu albo wyroku, o termin na powołanie dowodu, wskazanie adresu przeciwnika lub świadka, uzupełnienie braków formalnych pisma procesowego i in.

Tylko naruszenie zasady jawności wewnętrznej będzie rodziło określone skutki procesowe. Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym mimo braku w tym względzie zezwolenia ustawowego może nawet pociągać za sobą nieważność postępowania, a to na skutek pozbawienia strony możliwości obrony swych praw. Pozbawienie strony możliwości obrony swoich praw, skutkujące nieważnością postępowania, a stanowiące naruszenie zarówno zasady jawności, jak i równości stron, może nastąpić np. w razie nieuzasadnionego, niezgodnego z prawem, wydalenia strony lub jej pełnomocnika z sali sądowej. Nieważność, spowodowana rozpoznaniem sprawy na posiedzeniu niejawnym bez zezwolenia ustawowego lub bezprawnym wydalaniem strony lub jej pełnomocnika z sali rozpraw, daje nawet podstawę do wznowienia postępowania na podstawie przepisu art. 401 pkt 2 k.p.c.³⁰

Ograniczenia w realizacji zasady jawności w obecnym stanie prawnym

---

Obecne brzmienie kodeksu postępowania cywilnego, ukształtowane zwłaszcza nowelizacją z roku 2019, wskazuje na znaczące odstępstwa od

³⁰ W. Broniewicz, *Jawność jako konstytucyjna zasada...*, op. cit., s. 92; tak samo W. Siedlecki [w:] W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne...*, op. cit., s. 64.

zasady jawności. Mają one usprawiedliwienie w konieczności przyspieszenia postępowań sądowych w sprawach cywilnych, jednocześnie jednak statystyki sądowe nie wskazują na rzeczywistą realizację tego celu. Powstaje więc wątpliwość, czy ograniczenia jawności są zgodne z art. 6 EKPC i art. 9 k.p.c. oraz czy były warte wprowadzenia. Poniżej zostaną wskazane najistotniejsze odstępstwa od zasady jawności.

Posiedzenie przy drzwiach zamkniętych

Ograniczeniem omawianej zasady jest posiedzenie przy drzwiach zamkniętych. Sąd zarządza je obligatoryjnie z urzędu (art. 153 § 1 k.p.c.), jeżeli publiczne rozpoznanie sprawy zagraża porządkowi publicznemu lub moralności lub jeżeli mogą być ujawnione okoliczności objęte ochroną informacji niejawnych. Na wniosek strony obligatoryjnie posiedzenie odbywa się przy drzwiach zamkniętych, gdy mogą być ujawnione okoliczności stanowiące tajemnicę jej przedsiębiorstwa (art. 153 § 1¹ k.p.c.). Sąd na wniosek strony fakultatywnie może zarządzić odbycie posiedzenia lub jego części przy drzwiach zamkniętych na wniosek strony, jeżeli podane przez nią przyczyny uzna za uzasadnione lub jeżeli roztrząsane być mają szczegóły życia rodzinnego. Postępowanie dotyczące tego wniosku odbywa się przy drzwiach zamkniętych. Postanowienie w tym przedmiocie sąd ogłasza publicznie (art. 153 § 2 k.p.c.).

Podczas posiedzenia odbywającego się przy drzwiach zamkniętych mogą być obecni na sali: strony, interwenienci uboczni, ich przedstawiciele ustawowi i pełnomocnicy, prokurator oraz osoby zaufania po dwie z każdej strony (art. 154 § 1 k.p.c.).

Opisane ograniczenie zasady jawności jest uwarunkowane spełnieniem przesłanek wskazanych w ustawie. W praktyce nie budzi więc wielu wątpliwości co do zgodności z jawnością, wyłączenia te są bowiem zgodne z międzynarodowymi i europejskimi regulacjami w tym zakresie.

Wydanie wyroku na posiedzeniu niejawnym

Największe zastrzeżenia co do zgodności z zasadą jawności budzi możliwość wydawania wyroków (oraz nakazów zapłaty) na posiedzeniu niejawnym. O ile obowiązujący od wielu lat art. 341 k.p.c. nie budził większych

wątpliwości, o tyle obecnie możliwości wydania wyroku na posiedzeniu niejawnym znacznie się zwiększyły.

Na podstawie art. 341 k.p.c. sąd może wydać zastrzeżony wyrok zaoczny na posiedzeniu niejawnym, jednakże warunkiem jest uprzednie wyznaczenie rozprawy, na której brak było dowodu doręczenia wezwania pozwanemu. Nadejście tego dowodu do akt sprawy i ustalenie, że pozwany otrzymał powiadomienie o jej terminie co najmniej na tydzień przed terminem rozprawy (patrz art. 149 § 2 k.p.c.), uprawnia sąd do wydania przedmiotowego wyroku. Przesłanki zatem wydania wyroku zastrzeżonego na posiedzeniu niejawnym nie budziły więc wątpliwości z perspektywy zasady jawności.

Innej oceny należy dokonać wobec art. 191¹ k.p.c.; § 1 tego przepisu stanowi bowiem, że „jeżeli z treści pozwu i załączników oraz okoliczności dotyczących sprawy, a także faktów, o których mowa w art. 228, wynika oczywista bezzasadność powództwa, stosuje się przepisy § 2–4”, natomiast § 3 brzmi: „Sąd może oddalić powództwo na posiedzeniu niejawnym, nie doręczając pozwu osobie wskazanej jako pozwany ani nie rozpoznając wniosków złożonych wraz z pozwem”. W myśl § 4 „uzasadnienie wyroku sporządza się na piśmie z urzędu. Powinno ono zawierać jedynie wyjaśnienie, dlaczego powództwo zostało uznane za oczywiście bezzasadne. Wyrok z uzasadnieniem sąd z urzędu doręcza tylko powodowi z pouczeniem o sposobie i terminie wniesienia środka zaskarżenia”.

Przepis ten stanowi daleko idący wyłom nie tylko od zasady jawności, ale i rzetelności postępowania. Po pierwsze zupełnie niedookreślone jest pojęcie „powództwo oczywiście bezzasadne”; poważne wątpliwości budzi jego zakres znaczeniowy. Analiza, czy powództwo faktycznie jest bezzasadne w sposób „oczywisty” – może prowadzić do daleko idących rozbieżności w orzecznictwie. Możliwe jest toczenie się przez wiele miesięcy postępowania w sprawie (licząc postępowanie przed sądami obu instancji) przeciwko pozwanemu, który nic o niej nie wie, bo nie są mu dokonywane żadne doręczenia. Nietrudno sobie wyobrazić, że postępowanie to może się toczyć np. w warunkach *lis pendens* albo *res iudicata*, lecz pozwany nie będzie mógł zgłosić stosownych zarzutów. Postępowanie w opisanych warunkach toczy się całkowicie niejawnie wobec pozwanego, a z bardzo ograniczoną jawnością wobec powoda (któremu doręcza się tylko wyrok z uzasadnieniem), co stanowi daleko idące naruszenie jawności wewnętrznej.

Ograniczenia zasady jawności w niektórych postępowaniach odrębnych

---

Postępowania nakazowe i upominawcze (art. 480¹ k.p.c. do 497 k.p.c.) są w całości niejawne, tak samo zresztą jak europejskie postępowanie nakazowe (art. 505¹⁵–505^{27a} k.p.c.) oraz postępowanie elektroniczne (art. 505²⁸–505³⁹ k.p.c.). Nie budzi jednak wątpliwości, że charakter tych postępowań i przedmiot rozstrzygnięcia w pełni usprawiedliwiają niejawny tryb rozpoznania spraw. Najistotniejszą ich zaletą jest szybkość postępowania w stosunku do spraw rozpoznawanych w tzw. zwykłym postępowaniu cywilnym w procesie cywilnym.

Wprowadzenie przyspieszonych i w całości niejawnych postępowań – takich jak wymienione wyżej – służy przyspieszeniu rozpoznawania tych spraw i ekonomii procesowej. Jeżeli jednak pozwany (skutecznie) wniesie sprzeciw lub zarzuty w postępowaniu nakazowym lub upominawczym, zostanie wyznaczona rozprawa, na której zasada jawności będzie zrealizowana.

Nowelizacją z 2019 r. wprowadzono postępowanie gospodarcze. W literaturze³¹ zauważa się, że w postępowaniu gospodarczym ustawodawca kładzie coraz większy nacisk na formę pisemną czynności prawnych, w tym także na formę elektroniczną i dokumentową, kosztem formy ustnej, co może zaważyć na prawidłowości wydawanych wyroków. Podaje się przykład m.in. art. 458¹¹ k.p.c., w myśl którego czynność strony, w szczególności oświadczenie woli lub wiedzy, z którą prawo łączy nabycie, utratę lub zmianę uprawnienia strony w zakresie danego stosunku prawnego, może być wykazana tylko dokumentem, o którym mowa w art. 77³ k.c., chyba że strona wykaże, że nie może przedstawić dokumentu z przyczyn od niej niezależnych. Do zacytowanych poglądów warto dodać, że pisemność w sposób nieodłączny wiąże się z niejawnością zewnętrzną, a może wpływać ograniczająco i na jawność wewnętrzną.

Pisemne zeznanie stron i świadka

Możliwość przesłuchania strony na piśmie jest dopuszczalna w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń (art. 505²⁵ § 2 k.p.c.). Przesłuchanie strony następuje w tej formie, jeżeli sąd tak postanowi. Przepisu art. 303 k.p.c. nie stosuje się.

---

³¹ M. Skibińska, *Dowody w postępowaniu cywilnym*, Ł. Błaszczak (red.) [w:] *System postępowania cywilnego* pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2021, ss. 767 i 768.

W teorii zauważa się kontrowersje co do możliwości przeprowadzenia tego dowodu w formie pisemnej w innych rodzajach postępowań³². Wiąże się to z faktem, że do dowodu z przesłuchania stron stosuje się na zasadzie art. 304 k.p.c. odpowiednio przepisy o dowodzie z zeznań świadków, które przewidują możliwość przeprowadzenia tego dowodu w formie pisemnej (art. 271¹ k.p.c.). Zgodnie z pierwszym poglądem przeprowadzenie dowodu z przesłuchania stron w innym postępowaniu niż postępowanie odrębne w sprawie drobnych roszczeń nie jest dopuszczalne, czego dobitnym przykładem jest istnienie właśnie regulacji art. 505²⁵ § 2 k.p.c.³³ W myśl drugiego z poglądów dopuszczalne jest przeprowadzenie dowodu z przesłuchania stron w każdym postępowaniu cywilnym, a regulację art. 505²⁵ § 2 k.p.c. należy traktować jako zasadę przeprowadzania dowodu z przesłuchania stron w formie pisemnej w postępowaniu odrębnym w sprawie drobnych roszczeń, natomiast jako jedną z dwóch równorzędnych form przeprowadzania tego dowodu w innych postępowaniach³⁴.

M. Skibińska³⁵ przychyliła się do pierwszego z zaprezentowanych poglądów – argumentując po pierwsze, że także w postępowaniu w sprawach drobnych roszczeń dowód z przesłuchania stron przeprowadza się w formie pisemnej tylko, jeśli sąd tak postanowi (art. 505²⁵ § 2 zd. 1 k.p.c.). Po drugie: regulacja art. 505²⁵ § 2 zd. 1 k.p.c. powinna zostać uchylona przy wprowadzeniu art. 271¹ k.p.c., jeżeli mogłaby być stosowana do dowodu z przesłuchania stron we wszystkich sprawach rozpoznawanych w postępowaniu cywilnym, czego jednak ustawodawca nie uczynił. Po trzecie: przyjęcie drugiego z przywołanych stanowisk jest niezgodne z regułami wykładni systemowej, która każdej z norm prawnych zawartych w przepisach tego samego aktu prawnego nakazuje przyznać jej właściwe miejsce i znaczenie. Tego ostatniego nie można by odnieść do rozważanej kwestii, a przepis art. 505²⁵ § 2 k.p.c. należałoby uznać za zbędny jako *superfluum* ustawowe. Tej oceny nie powinna zmieniać nieprawidłowa praktyka – spotykana coraz częściej, zapewne w związku z pandemią COVID-19 – polegająca na rozszerzeniu możliwości stosowania art. 271¹ k.p.c. do dowodu z przesłuchania stron.

Zgodnie z art. 271¹ k.p.c. świadek składa zeznanie na piśmie, jeżeli sąd tak postanowi. W takim przypadku świadek składa przyrzeczenie przez

³² M. Skibińska, *Dowody...*, op. cit., s. 768.

³³ M. Krakowiak, *Nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego mocą ustawy z 4 lipca 2019 r. (część IV – Dowody; Postępowanie dowodowe)*, MoP, 2019, nr 24, s. 1322; M. Dziurda [w:] T. Zembrzuski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego [...] Komentarz do zmian, tom 1*, Warszawa 2020, ss. 630 i 631.

³⁴ P. Dzienis, *Pisemna forma dowodu z zeznań świadka w świetle wykładni*, s. 700, patrz też A. Mendrek, *Reforma prawa dowodowego w świetle nowelizacji z 4 lipca 2019 r.* [w:] *Nowelizacja kodeksu...*, op. cit., s. 109.

³⁵ M. Skibińska, *Dowody...*, ibid.

podpisanie tekstu przyrzeczenia. Świadek jest obowiązany złożyć tekst zeznania w sądzie w terminie wyznaczonym przez sąd. Przepisy art. 165 § 2, art. 274 § 1 i art. 276 stosuje się odpowiednio.

Bezpośrednio po wprowadzeniu tego przepisu okazał się on niezwykle przydatny z uwagi na pandemię COVID-19. Z jednej strony umożliwiono w ten sposób nadanie dalszego biegu wielu sprawom cywilnym w tym niełatwym czasie z punktu widzenia organizacji wymiaru sprawiedliwości, z drugiej zaś – w praktyce, w sposób niekontrolowany szeroki, wykorzystywano ten przepis ze względu na jego uznaniowy charakter i brak ustawowo określonych przesłanek jego zastosowania. Pojawiają się obawy, że w celu przyspieszenia postępowania sąd będzie nadużywał tej możliwości, nawet wtedy, gdy przeprowadzenie dowodu z zeznań świadka ustnie na rozprawie jest możliwe. Sądy mogą następnie uznawać takie dowody za niewiarygodne, chociażby ze względu na możliwość ustalania treści zeznań z innymi osobami³⁶.

Postuluje się ograniczenie zastosowania art. 271¹ k.p.c. co najmniej przez wprowadzenie do tego przepisu przesłanki jego zastosowania w postaci uznania przez sąd za konieczne. Tak określona ogólna przesłanka lepiej przeciwdziałałaby ewentualnym nadużyciom tego uprawnienia przez sąd, a jednocześnie by go nie krępowała, tak jak inne proponowane w doktrynie rozwiązania w tym zakresie, polegające na ograniczeniu tego dowodu do sytuacji, gdy z kierowanych do sądu pism świadka wynika, że ma on znikomą wiedzę o przedmiocie postępowania lub gdy jego stawienie napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody (np. z powodu zamieszkiwania na stałe za granicą). Znikoma wiedza świadka może raczej przemawiać za tym, aby taki dowód w zupełności pominąć (art. 235² § 1 pkt 3 k.p.c.). Natomiast od osoby zamieszkałej za granicą można odebrać zeznania także w inny sposób przewidziany przepisami międzynarodowego i europejskiego postępowania cywilnego. Przyzwolenie ustawodawcy na dalsze swobodne wykorzystywanie omawianej regulacji może doprowadzić do zdeprecjonowania roli dowodu z zeznań świadków³⁷.

³⁶ M. Skibińska, *Dowód z zeznań świadka w świetle projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 8 stycznia 2019 r.* [w:] G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski (red.), *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, s. 128.

³⁷ M. Skibińska, *Dowody...*, op. cit., ss. 765 i 766; M. Sieńko [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, tom 1, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2021, s. 955 – dodaje, że nie ma przeszkód, aby świadka, który złożył zeznania na piśmie, przesłuchać następnie na rozprawie również w zakresie tych samych faktów, do których odnosiły się zeznania pisemne. Powinno to być zasadą, gdy strona podnosi zastrzeżenia co do samodzielności, jasności i wiarygodności zeznań pisemnych lub wskazuje na potrzebę dalszych pytań lub wyjaśnienia pewnych kwestii.

Niejawność postępowania przed sądem II instancji

Wątpliwości z punktu widzenia również zasady jawności wywołuje rozpoznawanie sprawy przez sąd II instancji na posiedzeniach niejawnych. Zdaniem ETPC nie można mówić w tym przypadku o ograniczeniu zasady wysłuchania. Jeśli sprawa została rozpatrzona publicznie w I instancji, mniej surowe standardy odnoszą się do postępowania na szczeblu odwoławczym, na którym brak publicznej rozprawy może zostać uzasadniony przez szczególne cechy danego postępowania. Stąd postępowania odwoławcze i postępowania dotyczące jedynie kwestii prawnych, w odróżnieniu od postępowań ustalających okoliczności faktyczne, mogą być zgodne z wymogami art. 6 EKPC, pomimo iż skarżący nie miał możliwości bycia wysłuchanym osobiście przez sąd apelacyjny lub kasacyjny. ETPC zaznacza jednocześnie, że ocena prawidłowości sytuacji, w której wyrok sądu II instancji został wydany bez przeprowadzenia rozprawy, zależy od charakteru krajowego systemu odwoławczego, zakresu kompetencji sądu odwoławczego oraz sposobu, w jaki interesy skarżącego są obecne i chronione w postępowaniu odwoławczym, zwłaszcza w świetle istoty kwestii, które mają być przez ten sąd rozstrzygnięte. W interesie właściwego sprawowania wymiaru sprawiedliwości jest zasadniczo bardziej wskazane przeprowadzenie rozprawy raczej przed sądem I instancji niż przed sądem odwoławczym³⁸.

Na gruncie polskiego postępowania cywilnego rozważany był problem, czy spełnia standard konstytucyjny postępowanie odwoławcze z uwagi na zakres dopuszczalnych w jego ramach czynności dowodowych i dopuszczalność czynienia odmiennych niż w I instancji ustaleń faktycznych. Chodzi nie tylko o samą rzetelność postępowania, ale także o zasadę dwuinstancyjności, która może zostać naruszona wówczas, gdy sąd II (i ostatecznej) instancji orzeka na podstawie ustaleń faktycznych niepodlegających już kontroli instancyjnej. Zgodnie z treścią art. 374 k.p.c. sąd II instancji może rozpoznać sprawę na posiedzeniu niejawnym, jeżeli zachodzi nieważność postępowania. W myśl art. 386 § 2 k.p.c. w razie stwierdzenia nieważności postępowania sąd II instancji uchyla zaskarżony wyrok, znosi postępowanie w zakresie dotkniętym nieważnością i przekazuje sprawę sądowi I instancji do ponownego rozpoznania. Niewyznaczenie rozprawy przez sąd II instancji może doprowadzić do błędnego ustalenia istnienia podstaw nieważności postępowania, a w efekcie do błędnego uchylenia zaskarżonego wyroku, co znacząco przedłuża postępowanie rozpoznaw-

³⁸ Wyrok ETPC z 8 lutego 2005 r., 55853/00, LEX, w sprawie Miller v. Szwecja; szczegółowo: A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada...*, op. cit., s. 140.

cze³⁹. W tym zakresie niejawnosc postępowania ostatecznie może okazać się czynnikiem znacznie przedłużającym jego bieg.

Niejawnosc w postępowaniu nieprocesowym

Postępowanie nieprocesowe, jak już zasygnalizowano wyżej, jest z założenia niejawnie w większym stopniu niż proces. Już przepisy ogólne dotyczące posiedzeń sądowych (art. 514 k.p.c.) i możliwości składania wyjaśnień na piśmie przez osoby niebędące uczestnikami (art. 515 k.p.c.) wskazują na niejawnosc jako wręcz zasadę tego postępowania. Ponadto w ramach tego trybu znajdują się: postępowanie wieczystoksięgowe (art. 626¹ do 626¹³ k.p.c.) oraz rejestrowe (art. 694¹ do 694⁸ k.p.c.), również w pełni niejawnie.

Funkcjonowanie w kodeksie postępowań rejestrowych w całości niejawnych (z wyjątkiem wpisów) ma na celu realizację szybkości postępowania i ekonomii procesowej. Z uwagi na bardzo ograniczoną kognicję sądów w tych postępowaniach trudno nawet wyobrazić sobie, jakie względy przekonywałyby do jawnego prowadzenia tych spraw. Niejawnosc tych postępowań jest więc całkowicie usprawiedliwiona i nie budzi wątpliwości.

Jak już zaznaczono, osoby niebędące uczestnikami postępowania nieprocesowego mogą złożyć wyjaśnienia na piśmie (art. 515 k.p.c.). Niektórzy autorzy⁴⁰ uważają, że te wyjaśnienia stanowią w istocie pisemny dowód z zeznań świadków. Zdaniem innych⁴¹ są one odrębną instytucją od zeznań świadków, za czym przemawia posłużenie się przez ustawodawcę odrębnym pojęciem na określenie obydwu tych instytucji. M. Skibińska⁴² podziela ostatni pogląd, podkreślając, że obecnie zgodnie z art. 271¹ k.p.c. dowód z pisemnych zeznań świadka znajdzie zastosowanie – poprzez odesłanie zawarte w art. 13 § 2 k.p.c. – także w postępowaniu nieprocesowym, co czyniłoby nieracjonalnym dalsze utrzymywanie regulacji art. 515 k.p.c. Nie zmienia to jednak faktu, że art. 515 k.p.c. stanowi odstępstwo od zasady ustności w postępowaniu nieprocesowym, co wiąże się z ogólnie mniejszym formalizmem tego trybu postępowania i jego charakterem.

³⁹ Szerzej: A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada...*, *ibid*.

⁴⁰ Tak J. Gudowski [w:] *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego*, pod red. T. Erecińskiego, tom 4, 2016, s. 140.

⁴¹ M. Homenda, *Pisemne zeznania świadka według nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego*, s. 365.

⁴² M. Skibińska, *Dowody...*, *op. cit.*, s. 769.

Varia

Warto odnotować, że 6 kwietnia 2022 r. SN podjął uchwałę w sprawie III CZP 12/22 (wcześniej pod sygnaturą III CZP 101/20)⁴³, w której stwierdził, że postanowienie o uchyleniu wyroku i umorzeniu postępowania sąd II instancji na posiedzeniu niejawnym może wydać w składzie trzech sędziów (art. 386 § 3 w zw. z art. 367 § 3 w zw. z art. 374 k.p.c.). Uchwała ta stanowiła odpowiedź na przedstawione mu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne: w jakiej formie (wyroku czy postanowienia) i w jakim składzie orzeka sąd II instancji na posiedzeniu niejawnym (art. 374 k.p.c.) w sytuacji, gdy zachodzą podstawy do uchylenia wyroku i umorzenia postępowania (art. 386 § 3 k.p.c.)?

Uchwała z 6 kwietnia 2022 r. bez wątplenia przyczyni się do utrwalenia konsekwentnego ostatnio stanowiska, że jawność postępowania musi ustąpić na rzecz przyspieszenia postępowań sądowych, toczących się nie tylko przed sądami pierwszej, ale i drugiej instancji. Możliwość uchylenia wyroku i umorzenia postępowania na posiedzeniu niejawnym na pewno się do tego przyczynia. Powstaje jednak pytanie, czy wydanie tak istotnego w skutkach dla stron postanowienia na posiedzeniu niejawnym nie stanowi naruszenia zasady rzetelności postępowania i zasady prawdy. Jego konsekwencją będzie przecież wyeliminowanie z porządku prawnego wydanego wyroku, a co więcej – również umorzenie całego postępowania, co z perspektywy stron czyni je „niebyłym”. W jego wyniku traci byt prawny uzyskany przez strony wyrok sądu I instancji, a jednocześnie – z uwagi na wydanie postanowienia na posiedzeniu niejawnym – strony dowiedzą się o jego treści i motywach tylko z doręczonego im odpisu.

Wnioski

Wszelkie dopuszczone przez kodeks postępowania cywilnego odstępstwa od zasady jawności są jednocześnie przejawami pisemności tego postępowania i bez wątplenia przyspieszają jego bieg oraz ograniczają koszty. Powinny być one jednak stosowane z poszanowaniem zasady prawdy, równości oraz rzetelności postępowania (*fair trial*). Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym może ograniczyć lub utrudnić usta-

---

⁴³ http://www.sn.pl/orzecznictwo/SitePages/Najnowsze_orzeczenia.aspx?Izba=Cywilna&Rok=2022 [dostęp: 20 kwietnia 2022].

lenie stanu faktycznego zgodnego z prawdą. Wymiar sprawiedliwości sprawowany niejawnie może zostać potraktowany jako mający dyskryminujący charakter. Względy ekonomii procesowej, decydujące o umożliwieniu sądowi orzekania na posiedzeniu niejawnym, nie mogą mieć pierwszeństwa przed podstawowym prawem do jawnego, rzetelnego procesu, gwarantowanego w art. 6 EKPC oraz w innych, wymienionych na wstępie aktach prawa międzynarodowego i krajowego. Liczebność wyjątków od zasady jawności postępowania cywilnego, przewidzianej w art. 9 k.p.c., zwiększa się systematycznie.

Wprowadzenie do polskiego kodeksu postępowania cywilnego zwłaszcza art. 191¹ k.p.c. może spowodować wnoszenie skarg do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z powołaniem się na naruszenie gwarantowanej w art. 6 EKPC zasady jawności postępowania i prawa do rzetelnie ukształtowanego postępowania. Przepis ten wydaje się bowiem zbyt daleko idący, gdy chodzi o całkowite wyłączenie udziału pozwanego, choć ustawodawca wydaje się przekonany, że o powództwie oczywiście bezzasadnym nie powinien on nawet wiedzieć.

Kodeks postępowania cywilnego w obecnym kształcie przewiduje tak wiele wyjątków od zasady jawności, że statystycznie najwięcej spraw w procesie cywilnym rozpoznawanych jest w postępowaniach niejawnych (nakazowym i upominawczym). W konsekwencji więc niejawne postępowania są częstsze niż jawne. Co więcej, rezygnacja z nich nie jest możliwa, gdyż doprowadziłyby prawdopodobnie do całkowitej zapaści sądownictwa cywilnego. Jawność ustępuje więc niejawności, a także zasadzie szybkości postępowania i ekonomii procesowej.

Na postawione zatem na wstępie pytanie, czy w ogóle możemy jeszcze mówić o obowiązywaniu zasady jawności, odpowiedź wydaje się jasna: w obecnym kodeksie postępowania cywilnego jawność współistnieje z – niejako ją równoważącymi – przepisami przewidującymi niejawną postępowania, ale jednocześnie przyspieszającymi rozpoznanie spraw cywilnych. Obserwacja praktyki sądowej nie pozwala na zakwestionowanie tych rozwiązań, gdyż strony postępowań mają prawo do wyroku w rozsądnym terminie. Zasady postępowania muszą ze sobą współistnieć i jednocześnie zmierzać do osiągnięcia celu w postaci rzetelnego procesu (*fair trial*) – ocenianego *post factum* na podstawie analizy całokształtu konkretnej sprawy.

Abstrakt

Przedmiotem badań jest zasada jawności zagwarantowana w art. 6 europejskiej Konwencji praw człowieka, art. 45 Konstytucji RP i art. 9 k.p.c. Autorka stawia pytanie, czy obecny kodeks postępowania cywilnego, ukształtowany nowelizacją z 4 lipca 2019 r., respektuje tę zasadę w pełni. Liczba wyjątków od niej pozwala bowiem na powzięcie wątpliwości co do tego, czy obecnie możemy jeszcze mówić o jawności jako zasadzie postępowania cywilnego, czy też współistnieje ona razem z niejawnością. Prawo do jawnej rozprawy – wskazane w art. 6 ust. 1 europejskiej Konwencji praw człowieka – oznacza co do zasady rozprawę ustną, chyba że zaistnieją wyjątki usprawiedliwiające od niej odstępstwo. Analiza przepisów pozwoliła na postawienie tezy, że obecnie jawność współistnieje z niejawnością postępowania, ale wynika to z konieczności zapewnienia szybkiego postępowania i prawa do uzyskania wyroku w rozsądnym terminie.

Słowa kluczowe: postępowanie cywilne, kodeks postępowania cywilnego, zasady postępowania, rzetelny proces, jawność, europejska Konwencja praw człowieka.

BIBLIOGRAFIA

- Broniewicz W., *Jawność jako konstytucyjna zasada procesu cywilnego* Polski Ludowej, „Nowe Prawo”, 1954, nr 5–6.
- Brooks T. (ed.), *The Right to a Fair Trial*, Aldershot, UK: Ashgate, 2009.
- Draniewicz B., Piebiak Ł., *Postępowania odrębne*, Komentarz, Warszawa 2007.
- Dzienia P., *Pisemna forma dowodu z zeznań świadka w świetle wykładni art. 271¹ k.p.c. i jej zastosowanie nie tylko w czasie stanu epidemii*, „Polski Proces Cywilny”, 2020, nr 4.
- Dziurda M., *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe*. Komentarz do zmian, pod red. T. Zembruskiego, tom 1, Warszawa 2020.
- Góra-Błaszczkowska A., *Zasada równości w procesie cywilnym*, Warszawa 2008.
- Gudowski J., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, tom 1. Postępowanie rozpoznawcze*, pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2016.
- Ho Hock Lai, *A Philosophy of Evidence Law*, Oxford 2008.
- Homenda M., *Pisemne zeznania świadka według nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego z 4 lipca 2019 r. Uwagi w świetle zasad postępowania cywilnego*, „Polski Proces Cywilny”, 2019, nr 3.
- Kościółek A., *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018.

Krakowiak M., Nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego mocą ustawy z 4 lipca 2019 r. (część IV. Dowody; Postępowanie dowodowe), „Monitor Prawniczy”, 2019, nr 24.

Kruszelnicki F., *Zasady procesu cywilnego według polskiej procedury cywilnej*, „Głos Sądownictwa”, 1931, nr 9.

M. Mączyński, Ograniczenie prawa podmiotów gospodarczych do sądu, „Państwo i Prawo”, 2000, z. 5.

Mendrek A., Nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego z 4 lipca 2019 r. w praktyce, pod red. K. Flagi-Gieruszyńskiej, R. Flejszara, M. Malczyk, Warszawa 2020.

Pogonowski P., *Realizacja prawa do sądu w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005.

Rylski P., Zembrzuski T., *Rozpoznanie spraw cywilnych na posiedzeniu niejawnym*, „Przegląd Sądowy”, 2006, nr 6.

Siedlecki W., Świeboda Z., *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004.

Skibińska M., *Dowody w postępowaniu cywilnym*, Ł. Błaszczak (red.) [w:] System postępowania cywilnego, pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2021.

Skibińska M., *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, pod red. G. Jędrejka, S. Kotas, F. Manikowskiego, Warszawa 2019.

Waškowski E., *Zasady procesu cywilnego*, „Rocznik Prawniczy Wileński”, Wilno 1930.

Źródła internetowe

Richardson Oakes A., Davies H., *Justice must seen to be done: a contextual reappraisal*, Adelaide Law Review 2016, no 37 [dostęp: 1 marca 2022], <https://law.adelaide.edu.au/ua/media/460/alr-37-2-ch06-oakes-davies.pdf>.